

GIVE BACK TO SCHOOLS!
VLADYSLAV SHYKOVYI YEVIHEN BUKHINCHENKO

BRIDGE
Building Resilient Innovations in Democracy,
Governance and Excellence

ДЕЛІБЕРАЦІЯ: ВИЗНАЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ТА ВІДПОВІДНІСТЬ ДЕМОКРАТИЧНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСУ

Аналітична записка

2026

Авторки:**Тетяна Лукеря**

Соціологиня та дослідниця на Факультеті соціальних наук KSE
tlukeria@kse.org.ua

Олександра Койдель

Наукова керівниця проєкту BRIDGE в KSE, доцентка
на Факультеті соціальних наук
okeudel@kse.org.ua

Ця аналітична записка була розроблена в межах проєкту **BRIDGE** – Building Resilient Innovations in Democracy, Governance and Excellence.

Проєкт реалізується Київською школою економіки (KSE), Еразмуським університетом Роттердама (Нідерланди), Технічним університетом Берліна (Німеччина), Університетом Тарту (Естонія), та Центром розвитку інновацій (Україна) і фінансується Європейським Союзом в рамках програми наукового співробітництва «Горизонт Європа». (грантова угода № 101160337).

Фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки є лише думками автора і не обов'язково відображають позицію Європейського Союзу чи Європейського агентства з досліджень. Ані Європейський Союз, ані грантодавець не можуть нести за них відповідальності.

Як цитувати цей документ:

Лукеря Т., Койдель О. (2025). *Деліберация: визначення, використання та відповідність демократичному політичному процесу*. Проєкт BRIDGE. Київська школа економіки. <https://doi.org/10.5281/zenodo.19236858>

© 2025 Проєкт BRIDGE. Ця робота ліцензована на умовах міжнародної ліцензії Creative Commons Attribution-NoDerivatives 4.0 (CC BY-ND 4.0). Щоб переглянути копію ліцензії, перейдіть за посиланням: <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>

Ми прагнемо зробити науку доступною для кожного. У цій аналітичній записці використано вирівнювання по лівому краю для усунення візуальних бар'єрів та покращення читабельності.

ЗМІСТ

ДЕЛІБЕРАЦІЯ: ВИЗНАЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ТА ВІДПОВІДНІСТЬ ДЕМОКРАТИЧНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСУ

Деліберация: визначення та функції	5
Вибір правильного формату для деліберации	8
Мінісупільство як загальна форма інституціоналізованої деліберации: загальні особливості та типи	9
Інші формати деліберации	12

ОРГАНІЗАЦІЯ ДЕЛІБЕРАЦІЇ: ТИПОВІ ПОМИЛКИ ТА ЯК ЇХ УНИКНУТИ.....

14

ДЕЛІБЕРАТИВНЕ МІНІСУСПІЛЬСТВО ТА ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС У ПРЕДСТАВНИЦЬКІЙ ДЕМОКРАТІЇ: ЯК ЗРОБИТИ РЕЗУЛЬТАТИ ОФІЦІЙНО ЗНАЧУЩИМИ.....

17

Практичні приклади	17
--------------------------	----

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ.....

22

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

24

ДЕЛІБЕРАЦІЯ: ВИЗНАЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ТА ВІДПОВІДНІСТЬ ДЕМОКРАТИЧНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСУ

Впродовж останніх десятиліть заклики до більшої участі громадян у прийнятті демократичних рішень призвели до зростання популярності консультативних форматів участі, таких як публічні слухання. Однак вони часто стають платформами для «гучних меншин» (Fung & Wright, 2003). Оскільки популістські сили все частіше інструменталізують відмінності в досвіді та походженні людей, щоб сприяти поляризації суспільства та підірвати соціальну згуртованість, необхідний інший підхід до участі громадян. Ця аналітична записка подає деліберацію як альтернативний підхід до участі громадян, представляє типові формати деліберації з акцентом на мінісуспільствах (mini-publics) та викладає умови, в яких можна максимально підвищити ефективність деліберації та інтегрувати її в демократичний політичний процес.

Методологічно ця аналітична записка базується на систематичному огляді академічної літератури з питань деліберативної демократії, включно з класичними працями про функції та обмеження деліберації (Pateman, 1970; Dryzek, 2000; Mansbridge, 1999; Smith, 2009), підходами до демократичних інновацій (Elstub & Escobar, 2019; Bächtiger et al., 2018), а також емпіричних досліджень мінісуспільств і практичних форматів деліберації (Fung & Wright, 2003; Warren, 2008; Farrell, Suiter & Harris, 2018). Особлива увага приділяється аналізу

умов ефективної деліберативної (Rapeli & Himmelroos, 2020; Eun, 2024) та ризиків, пов'язаних із надмірною формалізацією деліберативної без реального впливу (Curato et al., 2018).

Деліберативна: визначення та функції

Деліберативна є альтернативним форматом громадської участі. Консультації та діалоги лише збирають різноманітні думки, тоді як деліберативні формати участі мають на меті прийняття обґрунтованих рішень шляхом колективного обговорення, взаємного навчання та обміну інформацією.

На відміну від публічних консультацій, які є звичними в представницькій демократії, коли влада інформує громадян про потенційні рішення та збирає їхні відгуки, деліберативна виходить за межі реакції та передбачає генерування нових ідей шляхом обміну аргументами (Smith, 2009; Elstub & Escobar, 2019). У разі, коли учасників обирають випадково, щоб відобразити соціальне розмаїття держави, громади чи міста, як-от у деліберативних мінісупільствах, деліберативна допомагає збалансувати «гучні» та «тихі» голоси.

Відтак, на відміну від інших форм участі, деліберативна:

- не фіксує переваги, а дозволяє їм змінюватися на основі аргументів (Fishkin, 2009);
- не обмежується символізмом, а генерує реальні політичні рекомендації (Fung & Wright, 2003);

- не зводиться до простої статистичної більшості, а прагне до інклюзивності, легітимності та балансу (Dryzek, 2000; Warren, 2008);
- поєднує як офіційні формати, так і взаємодію з «повсякденними практиками» (на рівні громади) (Mansbridge, 1999).

Деліберація не може бути віднесена ані до інструментів прямої, ані до інструментів представницької демократії. На відміну від прямої демократії (наприклад, референдумів), деліберація не передбачає ухвалення рішень, обов'язкових для виконання. На відміну від представницької демократії, учасниками деліберативних процесів є звичайні громадяни, а не обрані представники. Водночас деліберація може гнучко використовуватися в поєднанні з іншими демократичними інститутами завдяки своїм основним функціям:

- **Підвищення легітимності політичних рішень та зміцнення довіри.** Коли громадяни беруть участь в обговореннях і бачать, що їхні аргументи чують, вони більш схильні підтримувати навіть ті рішення, які не повністю відповідають їхнім початковим позиціям (Fishkin et al., 2021). У цьому сенсі деліберація слугує «мостом довіри» між суспільством і урядом. Участь громадян у прийнятті рішень створює ефект політичної соціалізації – люди схильні більше довіряти інституціям, коли відчують свою залученість до політичних процесів (Pateman, 1970).
- **Зміна акценту в конфліктах з (особистого) антагонізму на розсудливу дискусію.** Обговорення відкриває простір для «раціонального дискурсу», де навіть поляризовані групи змушені слухати одна одну (Dryzek, 2000). На місцевому рівні

це особливо важливо: такі питання, як розподіл бюджету або землекористування, часто викликають напругу, яку можна пом'якшити шляхом спільного розв'язування проблем.

- **Набуття змістових знань і громадянських компетентностей через участь експертів.** Типові деліберативні процеси надають учасникам доступ до перевіреної інформації, можливість поставити питання галузевим експертам і простір для дискусії з іншими учасниками. Водночас маючи завдання дійти колективних рекомендацій чи висновків, громадяни вчаться слухати одне одного, змінювати свої погляди з огляду на аргументи та брати відповідальність за колективні рішення. Це сприяє формуванню відчуття спільної мети та зміцненню громадянських компетентностей.
- **Виправлення помилкових уявлень та зменшення впливу упереджень і маніпуляцій.** Слухання інших учасників, особливо в змішаних групах, де люди з різними поглядами обговорюють їх між собою, сприяє корекції взаємних стереотипів (Rapeli & Himmelroos, 2020). За належної фасилітації деліберативні процеси компенсують дефіцит «повсякденного спілкування» (Mansbridge 1999) з «іншими» в епоху дезінформації та онлайн-фрагментації.
- **Зменшення егоїстичних мотивів у політичних уподобаннях.** Слухаючи інших, їхні потреби та пріоритети, учасники стають більш схильними підтримувати політичні рішення, що приносять колективну користь, навіть якщо ці рішення безпосередньо не вигідні їм самим (Eun, 2024).

Вибір правильного формату для деліберації

Перед вибором відповідного формату або інструменту для деліберації слід врахувати три критерії: **хто бере участь, як відбувається комунікація та який рівень впливу мають учасники** (Fung, 2006).

Що стосується учасників, типові формати обговорень («мінісуспільство») базуються на випадковій та стратифікованій вибірці для відбору учасників, що дозволяє представляти суспільство за ключовими соціальними характеристиками та, як наслідок, дає більш збалансовані результати, ніж звичайні опитування громадської думки (Fishkin, 2009). Ця характеристика є також однією з найбільших викликів, оскільки рівень відмови від участі серед випадково відібраних осіб є високим через те, як люди сприймають свої ролі, здібності та можливості у публічній сфері, а також через сприйняття результатів таких демократичних інновацій (Jacquet, 2017). Учасників також можна запрошувати на основі їхнього досвіду, інтересів та конкретних характеристик без випадкового відбору, залежно від мети.

З позиції комунікації, деліберація – це не просто збір думок, а **діалог і дискусія**. Учасники отримують виважену інформацію, мають час на обдумування, а потім обговорюють її разом. Ключовими моментами тут є взаємність, обґрунтування та фасилітація, щоб розмова була конструктивною, інклюзивною та орієнтованою на спільні рекомендації. Буденні розмови між громадянами можуть перерости в справжнє деліберативне обговорення, яке сприяє колективному прийняттю рішень, але лише за певних умов (Mansbridge, 1999).

Зрештою, рівень впливу може бути різним. У деяких випадках участь має **консультативний характер**, з рекомендаціями, яких органи влади можуть дотримуватися або не дотримуватися. Натомість в інших випадках це може означати **спільне прийняття рішень**, коли громадяни та посадовці спільно розробляють політики. А в найбільших форматах може навіть бути **делегована влада**, коли рішення громадян є обов'язковими. Що вищий рівень впливу, тим важливіше брати участь у реальній деліберативній практиці, оскільки це вимагає відповідальності та ретельного врахування інтересів широкої громадськості.

Мінісупільство як загальна форма інституціоналізованої деліберативної практики: загальні особливості та типи

Деліберативна практика може набувати різних форм – від «повсякденних розмов» у громаді до парламентських слухань, цифрової та інституційної деліберативної практики (Bobbio, 2010). Що стосується деліберативної практики як форми громадянської участі, найпоширенішим форматом деліберативної практики є так зване мінісупільство. Зазвичай вони структуровані та орієнтовані на інклюзивність, обґрунтованість та прозорість (Fishkin, 2009; Fung & Wright, 2003; Warren, 2008; Mansbridge, 1999).

З огляду на сучасні виклики, такі як недовіра до інститутів, воєнний стан або демографічні зміни, вибір типу повинен бути стратегічно обґрунтованим, з урахуванням цілей, ресурсів, очікуваного рівня впливу та політичного контексту. Деліберативні практики еволюціонують, часто поєднуючи інструменти онлайн-участі з офлайн-дискусіями та прагнучи залучити групи, які раніше були маргіналізовані. Це розширює сферу деліберативної практики від місцевого планування до національних реформ (Escobar, 2014; Geissel & Newton, 2012).

У таблиці нижче наведено короткий опис поширених типів мінісупільства за трьома критеріями (склад учасників, спосіб комунікації та ступінь впливу). Також наведено пояснення щодо переваг та потенційних ризиків, пов'язаних з типом мінісупільства.

Таблиця 1. Типи мініспільства: характеристики, переваги та ризики.

Тип мініспільства	Метод відбору учасників	Спосіб комунікації	Рівень впливу	Переваги	Ризики
Деліберативне опитування	Випадкова вибірка	Малі групи + експерти + опитування до/після	Комунікативний вплив /Консультації: формування поінформованої громадської думки, але без зобов'язань для органів влади	Зміна думки, легітимність	Витратність, проблеми з об'єктивною інформацією та слабкий зворотний зв'язок щодо політик
Громадське журі	Випадкова вибірка (12–24 особи)	Слухання, обговорення, рекомендації	Рекомендації/консультації (іноді спільне прийняття рішень, якщо це передбачено політичним процесом) – влада отримує рекомендації, які може врахувати	Глибина, довіра	Невелика кількість учасників → проблема репрезентативності; труднощі з масштабуванням; проблеми з реалізацією рекомендацій
Осередок планування	Рандомізовані, декілька груп	Фасилітація роботи, експерти	Спільне прийняття рішень – спільна розробка політик у співпраці з адміністрацією	Інституці-оналізовані рішення	Висока вартість, адміністративна складність, недостатня гнучкість, проблеми з адаптацією до різних контекстів
Громадська асамблея	Стратифікована випадкова вибірка (50–200)	Розширена фасилітована дискусія	Консультації/ спільне прийняття рішень, у деяких випадках делеговані повноваження (якщо органи влади зобов'язуються реалізувати результати)	Легітимність, інклюзивність	Складнощі масштабування, високі витрати на організацію та необхідність прозорого механізму інституційного впровадження
Консенсусна конференція	Пересічні громадяни + експерти	Слухання + створення спільної позиції	Поради – спільна розробка консенсусної позиції, представлені у вигляді рекомендацій	Діалог між громадянами та науковцями	Груповий тиск і консенсус можуть применшувати значення менш поширених думок

Інші формати деліберачії

Деліберачія може відбуватися в інших формах, окрім мінісупільства з їх інституціоналізованими та структурованими методами. У таблиці нижче наведено напівформальні (консультативні) та неформальні формати, в яких деліберачія є основоположним елементом, а учасники не є випадково обраними громадянами, а добровільно обраними громадянами або добровільно обраними запрошеними експертами:

Таблиця 1. Розподіл учасників і учасниць громадської асамблеї за місцевістю проживання.

Формат деліберачії	Тип формату	Рівень деліберачії	Метод відбору учасників	Спосіб комунікації	Рівень впливу	Переваги	Ризики
Громадські ради	Інституційний / постійний	Частковий	Добровольці / відібрані мешканці	Періодичні обговорення	Рекомендації / консультації – учасники надають регулярні рекомендації, але не гарантують їх виконання	Регулярність	Може бути нерепрезентативним, мати низький рівень впливу, іноді виконувати символічну функцію
Консульта- тивні групи	Інституційний	Частковий	Експерти + представники громади	Офіційні зустрічі / обмін позицій	Консультування – класичний формат консультативного органу	Прямий зв'язок з владою	Недостатня відкритість
Світове кафе (World Café) / Діалогові сесії	Неформальний	Частковий	Відкрита участь	Групові дискусії, обмін думками	Комунікативний вплив – генерування ідей, публічна дискусія без формального впливу	Інклюзивність, доступність	Побіжність, відсутність впливу, домінування активних учасників, складність узагальнення результатів

Формат делібератції	Тип формату	Рівень делібератції	Метод відбору учасників	Спосіб комунікації	Рівень впливу	Переваги	Ризики
Національні діалоги/ Стратегічні діалоги	Гібридний	Від часткового до повного (залежно від обставин)	Зацікавлені сторони, громадяни, а іноді й політики	Фасилітація стратегічної дискусії	Спільне прийняття рішень / Делеговані повноваження (наприклад, у постконфліктному або конституційному діалозі)	Довіра, трансформація	Складнощі зі масштабуванням
Деліберативні збори громади (Town Halls)	Гібридний/місцевий	Частковий	Відкрита участь	Модеровані дискусії, діалог з владою	Комунікативний вплив / Рекомендації – залежно від контексту, може виконувати консультативну роль	Пряма взаємодія	Ризик формальності, поверхових дискусій, домінування активних учасників, складність узагальнення результатів
Scenario Workshops / Future Labs	Гібридний / планування	Частковий	Представники + громада	Спільне розроблення політик/візій	Консультування / Спільне прийняття рішень – планування сценаріїв часто призводить до спільної розробки політики з органами влади	Інноваційність, співтворення	Складні вимоги до фасилітації, ризик абстрактних дискусій, можливий брак прямого впливу на політику

ОРГАНІЗАЦІЯ ДЕЛІБЕРАЦІЇ: ТИПОВІ ПОМИЛКИ ТА ЯК ЇХ УНИКНУТИ

Як і будь-який інший партисипативний формат, планування деліберації пов'язане з певними ризиками, а саме:

- **Псевдоделіберация («*Deliberation-washing*»)** – поверхове використання терміна без дотримання фактичних критеріїв справжнього обміну аргументами та досягнення консенсусу. Наприклад, онлайн-опитування без взаємного обговорення або використання термінів «консультація» та «деліберация» як взаємозамінних призводить до плутанини цілей та очікувань. Таке знецінення терміна «деліберация» підриває його здатність слугувати ефективним інструментом для прийняття обґрунтованих та легітимних рішень (Fung, 2006).
- **«Токенізм»** – ілюзія участі без будь-якого суттєвого значення, яка часто спричинена відсутністю зворотного зв'язку (Curato et al., 2018). Відтак, навіть коли громадяни беруть участь в дискусіях, влада може не повідомити, як насправді були враховані їхні рекомендації (Irvin & Stansbury, 2004). Типовими прикладами є публічні слухання без протоколів або відповідей на подані пропозиції, онлайн-опитування без опублікованих результатів та дискусії, які не мають реального впливу на остаточне рішення. Такі практики не тільки знецінюють саму ідею участі, але й знижують довіру громадян до демократичних інститутів (Bryson et al., 2013). Водночас навіть найкраще

організовані обговорення без вбудованих механізмів впливу можуть залишити учасників розчарованими (King et al., 2004).

- **Нехтування соціальним контекстом** – наприклад, низький рівень довіри, відсутність навичок фасилітації або домінування більш активних учасників (Escobar, 2011; Cornwall, 2008) – може знизити якість обговорення та його результати.
- **Неналежний вибір формату для певної мети** – вибір, зроблений з інерції або просто слідуючи інноваціям, без урахування теми, рівня напруги, доступу до інформації або очікуваних результатів. В результаті навіть добре організовані ініціативи можуть виявитися структурно недоступними для широких верств населення, таких як внутрішньо переміщені особи, молодь, або люди з інвалідністю. Інклюзія не з'являється автоматично; її необхідно ретельно планувати за допомогою квот, підтримки, ефективної комунікації та сприятливого середовища (Cornwall, 2008).

З огляду на ці виклики, лише за умови дотримання певних структурних умов, зокрема, наявності чітких критеріїв вибору відповідного формату, деліберація може мати реальне значення, а не лише символічну функцію. Ефективна деліберація передбачає:

Велика різноманітність учасників:

відбір громадян повинен бути спрямований на репрезентативність соціальної, гендерної, географічної та інших форм різноманітності в громаді.

Інформаційна підтримка має вирішальне значення: учасники повинні мати доступ до об'єктивних і перевірених матеріалів, а також до висновків технічних експертів та зацікавлених груп, щоб врахувати різні погляди на проблему.

Процес має тривати достатньо довго, щоб учасники мали змогу ознайомитися з матеріалами, обміркувати позиції та взяти участь у конструктивному діалозі.

Нейтральна фасилітація та офіційний механізм реагування на результати є ключовими елементами для збереження довіри та впливу (Fishkin, 2009; Elstub & Escobar, 2019; Curato et al., 2018).

ДЕЛІБЕРАТИВНЕ МІНІСУСПІЛЬСТВО ТА ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС У ПРЕДСТАВНИЦЬКІЙ ДЕМОКРАТІЇ: ЯК ЗРОБИТИ РЕЗУЛЬТАТИ ОФІЦІЙНО ЗНАЧУЩИМИ

Результати деліберативних процесів не можуть залишатися «за закритими дверима»: їх необхідно оприлюднювати, а влада має надавати офіційну відповідь на кожну рекомендацію. Легітимність деліберативних форматів залежить від прозорості та підзвітності, щоб запобігти перетворенню на суто символічні заходи (Fung & Wright, 2003). Водночас громадяни більш охоче беруть участь у деліберативних форматах, якщо бачать, що процес є прозорим і що їхня думка справді впливає на результат (Neblo et al., 2010). Тому надзвичайно важливо спланувати, як інтегрувати деліберацію в політичний процес.

Практичні приклади

Практика показує, що деліберативні формати можуть бути успішно інтегровані в політичний процес як на місцевому, так і на національному рівнях.

На національному рівні деліберативні практики все частіше інтегруються в офіційні політичні цикли. Ірландія (Farrell, Suiter & Harris, 2018) є прикладом того, як громадські асамблеї стали інструментом підготовки конституційних референдумів (одностатеві

шлюби, скасування восьмої поправки). У Канаді Громадська Асамблея Британської Колумбії (Warren, 2008) довела можливість інституціоналізації ролі громадян у формуванні політики. Деліберация також має значення в глобальному контексті, хоча її легітимність найглибше вкорінена в місцевих практиках (Dryzek, 2000). Такі приклади можна побачити в контексті ширшого підходу «деліберативних систем» (Parkinson & Mansbridge, 2012), де місцеві та національні практики взаємодіють і підсилюють одна одну.

Деліберация стає особливо важливою на місцевому рівні, оскільки муніципалітети є «природним середовищем» для демократичних інновацій, де рішення безпосередньо впливають на мешканців і можуть бути легше інтегровані в політику (Fung & Wright, 2003; Fishkin, 2009). Такі інструменти, як бюджет участі, ради мікрорайонів та громадські асамблеї, забезпечують інтеграцію деліберации у формування порядку денного, стратегічне планування та врегулювання конфліктів (Warren, 2008). Буденні розмови у громадах також сприяють соціальній згуртованості та зміцнюють легітимність політичних рішень, демонструючи, що деліберация відбувається не лише через офіційні інституції, а й через місцеві практики, які лежать в основі ширшої демократичної системи (Mansbridge, 1999).

Передумови: як інтегрувати деліберачію в процес формування політик

Існує декілька напрямків, які можуть забезпечити ефективну інтеграцію результатів деліберачії у представницьку демократію (Fishkin, 2009; Fung & Wright, 2003; Warren, 2008; Mansbridge, 1999; Dryzek, 2000; Sørensen & Torfing, 2023):

01 Обов'язкове врахування рекомендацій у представницьких органах.

Це означає, що результати громадських асамблей, деліберативних опитувань, або інших форматів потрібно офіційно подавати на розгляд місцевих рад або законодавчих органів. Влада повинна публічно реагувати на кожну пропозицію. Така практика значно підвищує прозорість і довіру. Крім того, надзвичайно важливо проводити систематичні дослідження фактичного впливу деліберативних процесів на політику, беручи до уваги структуру та формат цих процесів (Dacombe & Wojciechowska, 2024). Оцінка деліберачії повинна враховувати емпіричний аналіз реально проведених дебатів (Steiner et al., 2004; Thompson, 2008; Bächtiger et al., 2018).

02 Прив'язка деліберачії до політичних циклів.

Найефективнішими є формати, організовані не «постфактум», а саме в той момент, коли приймаються ключові документи – бюджети, стратегії розвитку, генеральні плани. Це дозволяє інтегрувати рекомендації громадян у процеси прийняття рішень на етапі формування політик.

03 Інституціоналізація деліберативних практик у статутах громад або регламентах рад.

Наприклад, може бути передбачено обов'язкове проведення зборів громадян зі стратегічних або конфліктних питань. Водночас існує ризик, що така інституціоналізація може бути суто формальною. Щоб уникнути цього, необхідні додаткові механізми відповідальності та звітності. Крім того, оскільки організація формальних деліберативних мінісупільств є витратною, положення про інституціоналізацію повинні враховувати здатність державного органу виділяти або залучати кошти для їх фінансування. Це особливо актуально для країн з економікою, що розвивається.

04 Пов'язування результатів деліберації з референдумами або голосуванням.

Це особливо актуально для рішень конституційного або стратегічного значення. Прикладом може слугувати Громадська Асамблея Британської Колумбії, рекомендації якої були винесені на референдум на рівні провінції (Warren, 2008). Однак існує ризик, що без попередньої деліберації рішення більшості голосів може бути відхилено, якщо питання є дуже суперечливим.

05 Залучення виконавчої влади.

Уряди та адміністрації можуть включити рекомендації до програм розвитку, стратегій та бюджетів. Оскільки виконавча влада часто є ключовим учасником практичної реалізації політики, її залучення має вирішальне значення.

06 Створення механізмів підзвітності та моніторингу.

Влада повинна регулярно звітувати про стан виконання рекомендацій та створювати незалежні комітети або консультативні органи для нагляду за цим процесом. Така практика запобігає “забуванню” результатів та не демотивує громадян, які активно беруть участь у впровадженні.

07 Розробка гібридних форматів.

До них можуть належати ради мікрорайонів, дорадчі органи при муніципалітетах або робочі групи з бюджетних питань. Такі інституції забезпечують безперервність участі та постійну інтеграцію результатів деліберації у політичний процес.

Тож інтеграція деліберативних форматів у представницьку демократію має бути всеосяжною, охоплюючи обов'язкові відповіді уряду та інституціоналізацію, а також прозору звітність і створення постійних механізмів спільного прийняття рішень. Це перетворило б деліберацію з епізодичного інструменту на сталий компонент демократичного врядування.

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Заохочуємо органи влади, муніципалітети, організації громадянського суспільства та міжнародні проєкти розвитку враховувати такі рекомендації щодо ефективного використання деліберації:

- Стратегічно обирати деліберативні формати, адаптуючи їх до проблеми, етапу розробки політики та очікуваних результатів.
- Розробити інклюзивну процедуру набору учасників через випадкову або стратифіковану вибірку.
- Розробити об'єктивні та доступні інформаційні матеріали та запросити експертів, які представляють різні погляди.
- Забезпечити учасникам достатньо часу для ознайомлення з матеріалами, спільної деліберації та перегляду власних позицій.
- Залучати підготовлених і незалежних фасилітаторів для забезпечення рівного голосу всіх учасників, поважного діалогу та запобігання домінуванню окремих осіб.
- Оприлюднювати результати деліберації та вимагати офіційних відповідей від осіб, які ухвалюють рішення.
- Надавати учасникам і громадськості зворотний зв'язок щодо того, як рекомендації були враховані в остаточних рішеннях.
- Інтегрувати деліберацію в політичні цикли, пов'язуючи її з бюджетуванням, стратегічним плануванням і реформами на якомога ранніх етапах.

- Інституційно закріплювати деліберативні практики в статутах або регламентах рад, зберігаючи водночас необхідну гнучкість.
- Запроваджувати системи моніторингу та оцінювання для відстеження реалізації й оцінки впливу на політики та рівень довіри.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

Bächtiger, A., Dryzek, J. S., Mansbridge, J., & Warren, M. E. (Eds.). (2018). *The Oxford handbook of deliberative democracy*. Oxford University Press.

Bobbio, L. (2010). Types of deliberation. *Journal of Public Deliberation*, 6(2). <https://doi.org/10.16997/jdd.105>

Bohman, J. (1998). The coming of age of deliberative democracy. *The Journal of Political Philosophy*, 6(4), 400–425. <https://doi.org/10.1111/1467-9760.00061>

Bryson, J. M., Quick, K. S., Slotterback, C. S., & Crosby, B. C. (2013). Designing public participation processes. *Public Administration Review*, 73(1), 23–34. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2012.02678.x>

Cohen, J. (1989). Deliberation and democratic legitimacy. In A. Hamlin & P. Pettit (Eds.), *The good polity: Normative analysis of the state* (pp. 17–34). Basil Blackwell.

Cornwall, A. (2008). Unpacking ‘participation’: Models, meanings and practices. *Community Development Journal*, 43(3), 269–283. <https://doi.org/10.1093/cdj/bsn010>

Curato, N., Dryzek, J. S., Ercan, S. A., Hendriks, C. M., & Niemeyer, S. (2018). Deliberative democracy in an age of rising populism: Climate change and the case for mini-publics. *Climatic Change*, 150, 403–419. <https://doi.org/10.1007/s10584-018-2284-2>

Dacombe, R., & Wojciechowska, M. (2024). Social choice and citizen participation: Bringing democratic theory to public administration. *Political Studies Review*, 22(4), 722–739.
<https://doi.org/10.1177/14789299231203657>

Dryzek, J. S. (2000). *Deliberative democracy and beyond: Liberals, critics, contestations*. Oxford University Press.

Elstub, S., & Escobar, O. (2019). *Handbook of democratic innovation and governance*. Edward Elgar.

Elstub, S., & Escobar, O. (2019). *Deliberative democracy: Issues and cases*. Edinburgh University Press.

Escobar, O. (2011). *Public dialogue and deliberation: A communication perspective for public engagement practitioners*. Edinburgh Beltane.

Escobar, O. (2014). Deliberative policy-making: A design for democracy? *Policy & Politics*, 42(2), 251–268.
<https://doi.org/10.1332/030557312X655408>

Eun, J. (2024). Public deliberation and policy crisis: The moderating effects of deliberation on policy support determinants. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 37(3), 699–716.
<https://doi.org/10.1080/13511610.2024.2345875>

Farrell, D. M., Suiter, J., & Harris, C. (2018). 'Systematizing' constitutional deliberation: The 2016–18 Citizens' Assembly in Ireland. *Irish Political Studies*, 33(4), 608–628.
<https://doi.org/10.1080/07907184.2018.1466709>

Fishkin, J. S. (1995). *The voice of the people: Public opinion and democracy*. Yale University Press.

Fishkin, J. S. (2009). *When the people speak: Deliberative democracy and public consultation*. Oxford University Press.

Fishkin, J., Siu, A., Diamond, L., & Bradburn, N. (2021). Is deliberation an antidote to extreme partisan polarization? Reflections on “America in One Room.” *American Political Science Review*, 115(4), 1464–1481. <https://doi.org/10.1017/S0003055421000642>

Fung, A. (2006). Varieties of participation in complex governance. *Public Administration Review*, 66(s1), 66–75.

Fung, A. (2016). Putting the public back into governance: The challenges of citizen participation and its future. *Public Administration Review*, 76(4), 513–522. <https://doi.org/10.1111/puar.12506>

Fung, A., & Wright, E. O. (2003). *Deepening democracy: Institutional innovations in empowered participatory governance*. Verso.

Geissel, B., & Newton, K. (Eds.). (2012). *Evaluating democratic innovations: Curing the democratic malaise?* Routledge.

Irvin, R. A., & Stansbury, J. (2004). Citizen participation in decision making: Is it worth the effort? *Public Administration Review*, 64(1), 55–65. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2004.00346.x>

Jacquet, V. (2017). Explaining non-participation in deliberative mini-publics. *European Journal of Political Research*, 56(3), 640–659. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12195>

King, C. S., Feltey, K. M., & Susel, B. (2004). The question of participation: Toward authentic public participation in public administration. *Public Administration Review*, 62(5), 317–326. <https://doi.org/10.1111/0033-3352.00188>

Mansbridge, J. (1999). Everyday talk in the deliberative system. In S. Macedo (Ed.), *Deliberative politics: Essays on democracy and disagreement* (pp. 211–239). Oxford University Press.

Neblo, M. A., Esterling, K. M., Kennedy, R. P., Lazer, D. M., & Sokhey, A. E. (2010). Who wants to deliberate—And why? *American Political Science Review*, 104(3), 566–583. <https://doi.org/10.1017/S0003055410000298>

Parkinson, J., & Mansbridge, J. (Eds.). (2012). *Deliberative systems: Deliberative democracy at the large scale*. Cambridge University Press.

Pateman, C. (1970). *Participation and democratic theory*. Cambridge University Press.

Rapeli, L., & Himmelroos, S. (2020). Can deliberation reduce political misperceptions? Findings from a deliberative experiment on immigration. *Journal of Deliberative Democracy*, 16(1). <https://doi.org/10.16997/jdd.392>

Smith, G. (2009). *Democratic innovations: Designing institutions for citizen participation*. Cambridge University Press.

Sørensen, E., & Torfing, J. (2023). Enhancing city vitality by building platforms for interactive political leadership: Experiences and results from a longitudinal design experiment. *Cities*, 133, 104149. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.104149>

Steiner, J., Bächtiger, A., Spörndli, M., & Steenbergen, M. R. (2004). *Deliberative politics in action: Analyzing parliamentary discourse*. Cambridge University Press.

Thompson, D. F. (2008). *Deliberative democratic theory and empirical political science*. *Annual Review of Political Science*, 11, 497–520.
<https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.11.081306.070555>

Warren, M. E. (2008). *Designing deliberative democracy: The British Columbia Citizens' Assembly*. Cambridge University Press.

